

Cultuurhistorie in Lelystad

Cultuurhistorie in Lelystad

Tekst en samenstelling: Leon van Meijel en Pauline Opmeer
Foto's: Pauline Opmeer

Vervaardigd in opdracht van de gemeente Lelystad
oktober 2007

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Ontwikkelingsgeschiedenis	6
Inpoldering	11
Knardijk	13
Werkeiland	15
Gemaal Wortman	17
Houtribsluizen	19
Modernistische stad	21
Beginweg	23
Viskwekerwoningen	25
Zuiderzeewijk	27
Rode Klif	29
Smedinghuis	31
Fietsbruggen	33
Scholengemeenschap Lelystad	35
Volwaardige stad	37
NS-station Lelystad Centrum	39
Stadhuis	41
De Kubus	43
Aanbevelingen	45
Bijlagen	
Selectiecriteria Stedenbouw	52
Selectiecriteria Bouwkunst	53
Bronnen	55
Colofon	56

Inleiding

aanleiding

Het Structuurplan Lelystad 2015 heeft duidelijk gemaakt dat er behoefte bestaat aan inzicht in het cultuurhistorisch erfgoed van Lelystad. Daarom heeft de gemeente stoa de opdracht gegeven een selectie te maken uit het cultuurhistorisch erfgoed en dit te waarderen. Daarbij is gebruik gemaakt van een eerdere inventarisatie van Peter Strijker, voormalig stedenbouwkundige van de gemeente Lelystad.

thematische kaders

Ondanks de jonge leeftijd van de gemeente zijn er enkele episoden uit de stadsgeschiedenis vanuit cultuurhistorisch perspectief zo bijzonder, dat ze als kaders kunnen dienen voor het waarderen van het jonge erfgoed:

1. Inpoldering: waterstaatkundige werken als dijken, gemalen, sluizen, werkeilanden en –havens liggen aan de basis van het ontstaan van Lelystad.
2. Modernistische Stad: in eerste aanleg is Lelystad het stedenbouwkundig prototype van een functionalistische stad met modernistische ontwerpprincipes.
3. Volwaardige Stad: in tweede instantie wordt Lelystad in 1980 een zelfstandige gemeente met een bovenregionale functie, wat zich onder meer vertaalt in de bouw van woningen voor randstedelingen en de daarbij behorende stedelijke voorzieningen.

Deze historische driedeling is niet alleen gehanteerd als kader voor het selecteren en waarderen, maar ook om het rapport te structureren.

afbakening, criteria en termijnen

Cultuurhistorie is een ruim begrip. Mede vanuit de formulering van de opdracht hebben wij ons in de definitie ervan beperkt tot duidelijk te begrenzen gebouwd erfgoed. Archeologie en algemene, onbegrensde structuren (waaronder water- en groenaanleg) hebben we niet in dit onderzoek meegenomen. Deze facetten zijn in andere verbanden al onderzocht of verdienen nog aandacht in de toekomst.

De selectie en waardering van jong erfgoed in Lelystad zijn gebaseerd op de vijf hoofdcriteria die de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten hanteert (zie bijlagen). Deze criteria zijn aanvankelijk opgesteld voor het selecteren en waarderen van potentiële rijksmonumenten uit de periode 1850-1940, maar worden momenteel ook toegepast voor het beoordelen van jongere gebouwen, objecten en structuren. Daarbij hanteert de rijksoverheid een termijn van vijftig jaar om zo een objectieve afstand te creëren tot het onderwerp van studie. Deze afstand scheidt ruimte voor het opbouwen van overzicht en kennis op lokaal niveau, ook in Lelystad. De gemeente is immers niet gebonden aan de ouderdomsgrens van vijftig jaar. Bovendien kan Lelystad het jonge erfgoed binnen de eigen grenzen makkelijker overzien en daardoor eenvoudiger op zijn waarde schatten. Bij de selectie en waardering van jong cultureel erfgoed in Lelystad adviseert stoa daarom een kortere termijn van circa twintig jaar in acht te nemen, dat wil zeggen tot ongeveer 1985.

leeswijzer

De jonge cultuurhistorie van Lelystad is in belangrijke mate gerelateerd aan de inpoldering van Flevoland en de stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis van de stad. Daarom worden de cultuurhistorische achtergronden van het open landschap met de lange lijnen, grote maten, royale ruimten en weidse doorzichten, en het stedelijk landschap met de orthogonale wegenstructuur, de 'wooneilanden', het stadshart en de spoorlijn allereerst op hoofdlijnen beschreven in de ontwikkelingsgeschiedenis van Lelystad. De landschappelijke hoofdopzet en de grote stedelijke structuren, die op zichzelf vanuit cultuurhistorisch perspectief uitermate waardevol zijn voor Lelystad, vormen immers de algemene context voor de verdere selectie en waardering van het jonge erfgoed in de gemeente. Vervolgens worden de objecten, complexen en structuren, die binnen de drie thematische kaders zijn geselecteerd, kort beschreven en gewaardeerd. De waarderingen worden tot slot in het laatste hoofdstuk vertaald naar beleidsmatige aanbevelingen. In de aanbevelingen wordt ook aandacht besteed aan beeldende kunst in de openbare ruimte en recente architectuur na 1985.

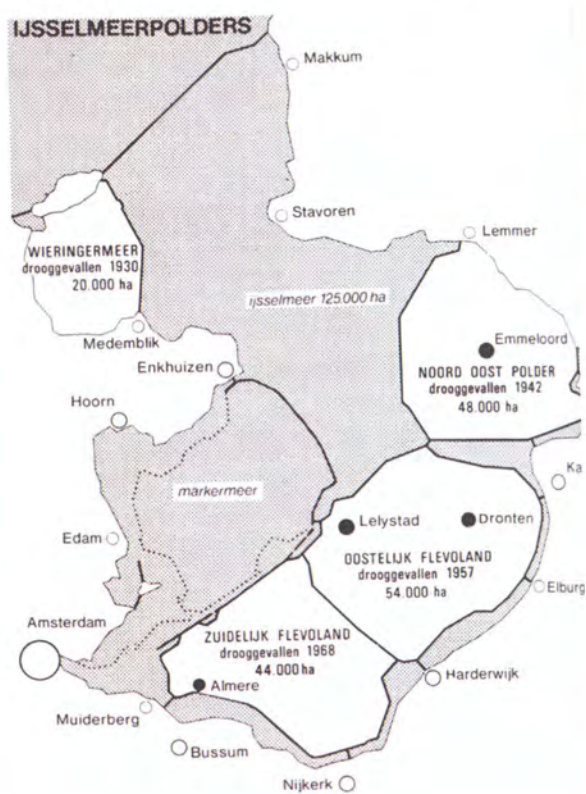

Ontwikkelingsgeschiedenis

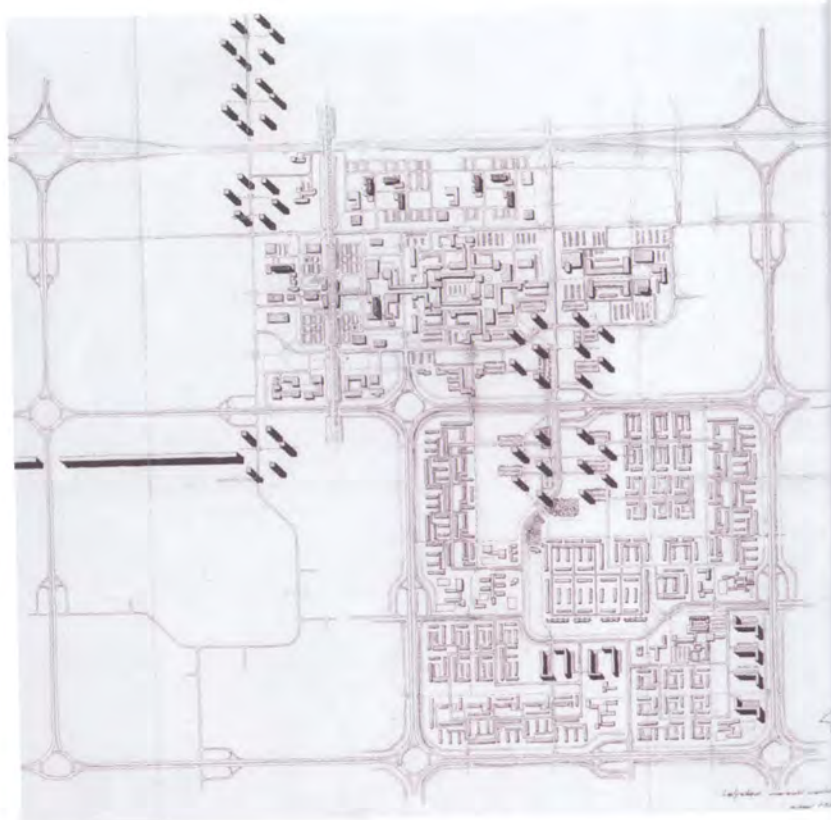
inpoldering

Op 14 juni 1918 nam de regering de Wet aan tot afsluiting en droogmaking van de Zuiderzee. Daarmee wilde het landsbestuur een eind maken aan de wateroverlast in de Zuiderzeesteden, de voedselschaarste en de slechte bereikbaarheid van de noordelijke provincies. De rijksoverheid nam de gehele verantwoordelijkheid van de operatie op zich. De Dienst der Zuiderzeewerken (opgericht in 1919) bepaalde de globale indeling van de polders. De Directie Wieringermeer, de latere Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (R.I.J.P.) hield zich bezig met de uitwerking en de sociale vraagstukken. Als eerste gebied werd de Wieringermeer in 1930 drooggelegd en vanaf 1934 in cultuur genomen. Vervolgens werd de Noordoostpolder in 1942 drooggelegd. Deze polder kreeg hoofdzakelijk een agrarische bestemming met traditionele dorpen rond één centrale stad met meer voorzieningen: Emmeloord. In 1957 viel Oostelijk Flevoland droog. Inmiddels was er vanuit West-Nederland niet alleen behoefte aan een uitbreiding van het agrarisch areaal, maar ook aan woonruimte. In die behoefte moest vooral Lelystad voldoen; de hoofdstad en het stedelijk centrum van de Zuiderzeewerken, bestaande uit de Noordoostpolder, Oostelijk en Zuidelijk Flevoland en de beoogde Markerwaard. Rondom het centraal gelegen Lelystad zou elke polder een eigen kleiner verzorgingscentrum krijgen (respectievelijk Emmeloord, Dronten, Zeewolde en een plaats in het nog droog te leggen Markermeer).

Ontwikkelingsschets IJsselmeerpolders, uit: *Stedebouw in Nederland, 50 jaar Bond van Nederlandse Stedebouwkundigen*, De Walburg Pers, Zutphen 1985.

Stedenbouwkundig plan C. van Eesteren, 1966, Nederlands Architectuurinstituut

modernistisch stadsontwerp

In 1959 kreeg Cornelis van Eesteren van de rijksoverheid de opdracht om een stedenbouwkundig ontwerp te maken voor Lelystad. Van Eesteren was op dat moment één van Nederlands bekendste stedenbouwkundigen en voornaamste voortrekker van het modernistische gedachtegoed. In de jaren dertig had hij internationaal naam gemaakt met het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam. In tegenstelling tot het agrarische karakter, de traditionele opzet en de Delftse Schoolarchitectuur van de dorpen in de Wieringermeerpolder en de Noordoostpolder (met uitzondering van Nagele), ontwierp Van Eesteren met Lelystad een modernistische functionele stad.

Daarbij zag hij de positie van Lelystad als volgt: "[...] het compacte oprijzende silhouet van de nieuwe hoofdstad van de polders was de uitdrukking van een moderne, twintigste-eeuwse verhouding tot het water: eerder symbolisch dan in een economische zin functioneel; de stad was meer een knooppunt van landverkeer dan een haven in strikte zin." (Z. Hemel, *Het landschap van de IJsselmeerpolders*, Rotterdam/Den Haag 1994, pp. 183-184). De symbolische relatie tussen het water en Lelystad vertaalde hij in een voorstudie naar een baai tussen de geprojecteerde Markerwaard en Lelystad (ongeveer ter hoogte van het huidige Oostvaardersdiep). De baai verdween van de tekentafel om plaats te maken voor een breed kanaal tussen de Markerwaard en Lelystad. De stad zelf werd daarom niet georiënteerd op de waterkant. Het zwaartepunt lag tussen de geplande spoorweg en snelweg.

De belangrijkste karakteristieken van zijn plan waren verder: ten eerste de strikte scheiding tussen de functies wonen, werken, recreatie en verkeer, en ten tweede de opbouw in meerdere niveaus. Van Eesteren ontwierp een gelaagde stad met woonwijken op polderniveau, een grootschalige en orthogonale verkeersstructuur met verhoogde stadsautowegen en een stadscentrum op dijkhoogte. Vanwege de hoge kosten werd het systeem later omgedraaid: de auto's rijden op polderniveau en het langzame verkeer kruist de wegen over bruggen. Dit principe van gescheiden verkeersniveaus werd ook doorgevoerd in de werk- en winkelcentra, met verhoogde fiets/voetgangerspaden en -bruggen. In Lelystad zien we dit terug in het Smedinghuis. Omdat een stad op gescheiden niveaus niet optimaal functioneerde, is van dit principe later afgeweken. Op de 'eilanden' tussen de hoofdwegen was ruimte voor woonwijken. Laagbouwwoonwijken waren het uitgangspunt, maar Lelystad moest toch een stedelijk karakter krijgen. Daarom werd gebouwd met platte daken en in hogere dichtheden dan elders in de polders. De eerste twee woonwijken, de Zuiderzeewijk en de Atolwijk, weerspiegelen de modernistische uitgangspunten het sterkst. Daar zijn de woningen gebouwd rond parkeerhofjes en liggen de scholen in centrale groene ruimten. Het ontwerp voor Lelystad was een groeimodel. Het plan was in eerste instantie geschikt voor 25.000 inwoners. Om als stedelijk centrum voor de polders te kunnen functioneren, moest Lelystad zo snel mogelijk doorgroeien naar 50.000 inwoners, met als uiteindelijk plafond 100.000 inwoners.

Een snelle uitvoering van het structuurplan van C. van Eesteren uit 1964, noodzakelijk om een langdurige bouwput te voorkomen, bleek financieel en praktisch niet haalbaar. Na veel discussie verdween Van Eesteren in 1965 van het toneel. Op basis van zijn plan ontwierpen W. de Bruin, S.J. van Embden, J.A. Kuiper en E.W. Hofstee in opdracht van de Dienst Zuiderzeewerken in 1969 een structuurschema. Op dat moment was de bouw van Lelystad al in volle gang. Het centrum kreeg een andere richting en locatie. Van Eesteren had het centrum langs de belangrijke oost-west verbinding tussen Zwolle en de Markerwaard geprojecteerd, ongeveer op de locatie van het huidige Lelystad. Mede omdat het Markermeer niet werd ingepolderd, kwam de nadruk te liggen op de verbinding met Amsterdam. In het structuurschema werd het centrum langs deze nieuwe as gelegd. Dit bood bovendien de mogelijkheid voor een gefaseerde groei van de stad. De stedelijke voorzieningen (waaronder winkelcentrum De Gordiaan, het Zilverpark, het ziekenhuis en het politiebureau) ontwikkelden zich lineair langs deze as. De woonwijken kwamen aan weerszijden hiervan te liggen. Inmiddels hadden de modernistische dogma's afgedaan en brak de trend door van de woonerven met lusvormige en verkeersluwe woonstraatjes. Speelplaatsen en wandelpaden lagen aan de achterzijde van de woningen, voorzieningen als scholen en sportaccommodaties werden geclusterd.

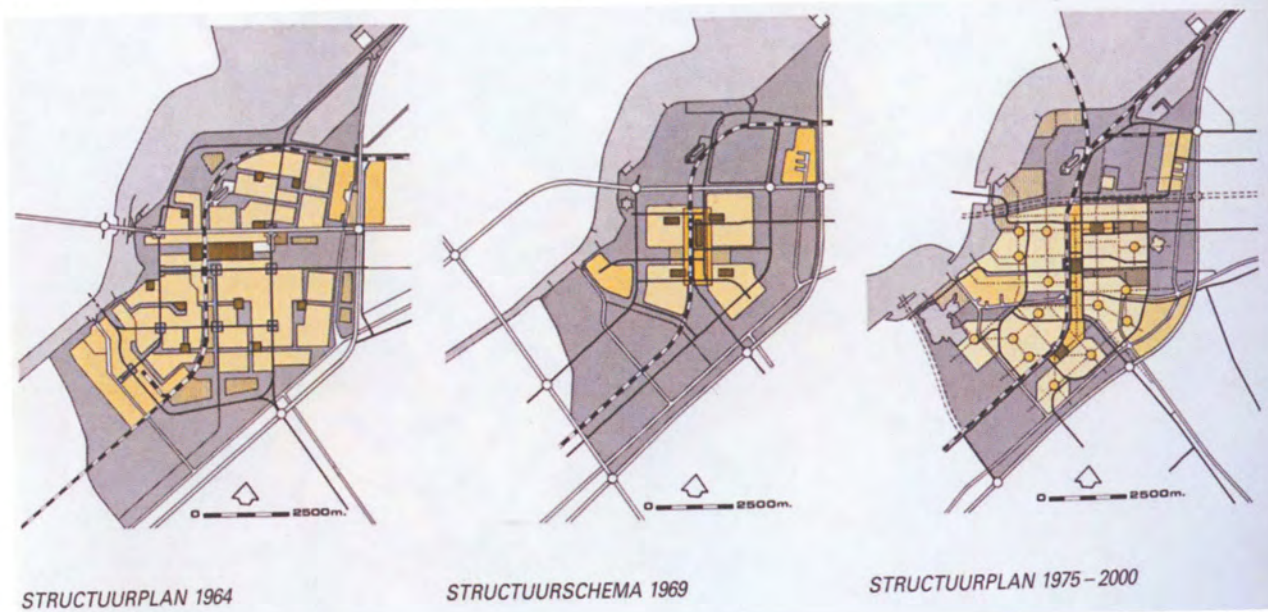

Ontwikkelingsgeschiedenis

volwaardige stad

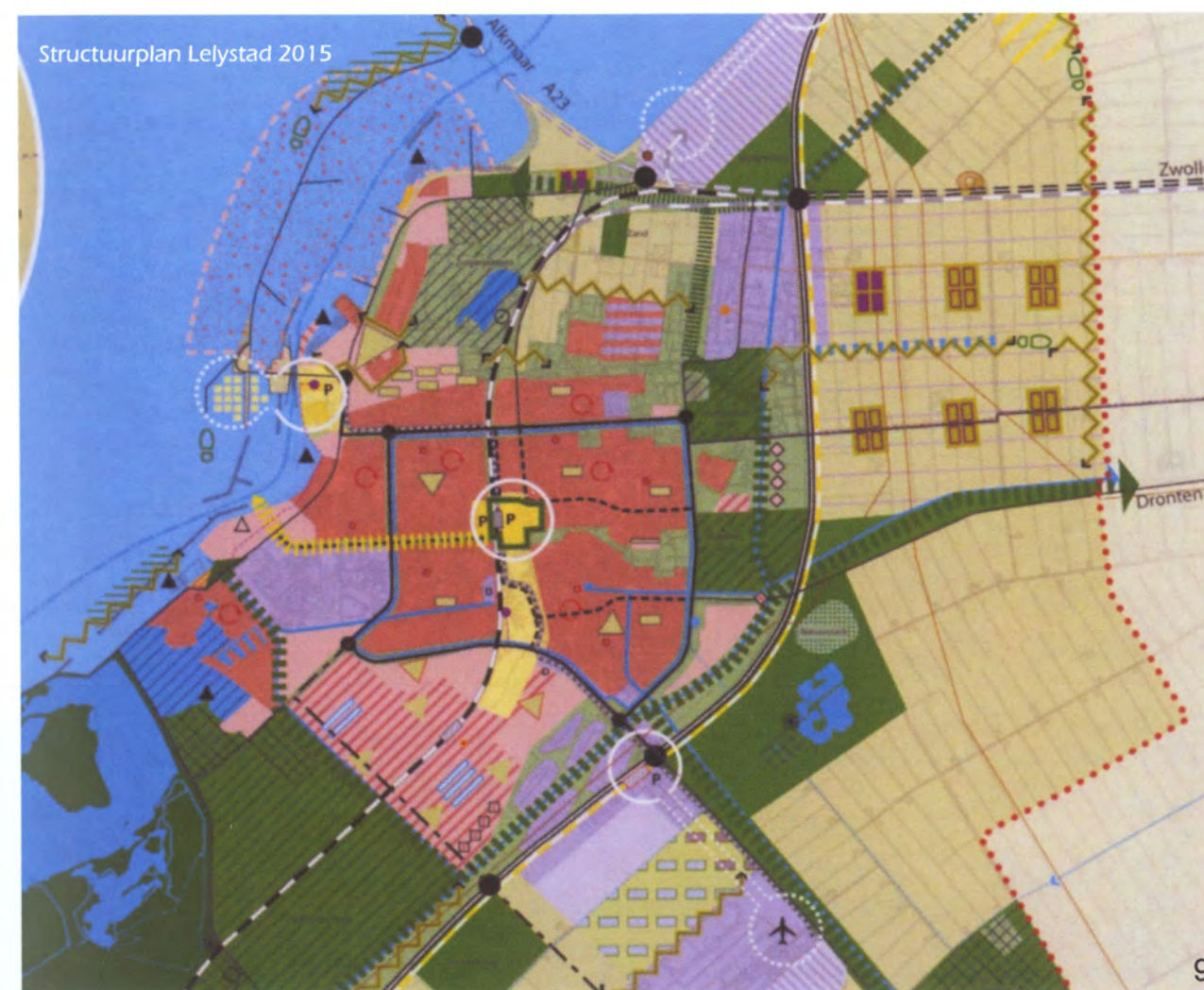
De eerste stedenbouwkundige plannen voor Lelystad werden gemaakt in opdracht van de Dienst der Zuiderzeewerken en de R.I.J.P. Daardoor viel de eerste ontwikkeling van de stad onder directe verantwoordelijkheid van het ministerie van Waterstaat. Intussen was duidelijk geworden dat Flevoland geen exclusief agrarisch gebied zou worden, maar een belangrijke rol kreeg toebedeeld in de openluchtrecreatie, de natuurbouw en het huisvesten van een deel van de groeiende landsbevolking. Flevoland in het algemeen en Lelystad in het bijzonder kregen daardoor een bovenregionale functie, die gekoppeld werd aan de Randstad. Lelystad en het latere Almere moesten de woningnood in de Randstad verlichten, om te voorkomen dat het Groene Hart zou worden volgebouwd. De R.I.J.P. legde nieuwe doelstellingen voor de groei van Lelystad vast in het Structuurplan 1975-2000. Lelystad had toen ongeveer 25.000 inwoners. In het Structuurplan werd onder meer gesteld dat Lelystad door zou moeten groeien tot 80.000 inwoners om als volwaardig stedelijk centrum te kunnen functioneren. Er werd rekening gehouden met een mogelijke uitgroei naar 120.000 inwoners. In plaats van verspreide voorzieningen over de stad werd in het structuurplan gepleit voor geconcentreerde stedelijke voorzieningen op stadsniveau en voorzieningen voor dagelijkse behoeften op wijkniveau. Ook besteedde de R.I.J.P. aandacht aan een aansluiting van de stad op het landelijk spoorwegennet. In 1980 werd Lelystad een zelfstandige gemeente. Het inwonertal steeg tot 55.000 in 1984. De behoefte aan eigen stedelijke voorzieningen nam toe. In korte tijd bouwde de gemeente een stadhuis, kwam er een treinstation met een verbinding naar de Randstad en zorgden sociaal-culturele voorzieningen voor het ontstaan van een dynamisch stedelijk klimaat.

Structuurplannen 1964, 1969 en 1975-2000, uit: *Stedebouw in Nederland, 50 jaar Bond van Nederlandse Stedebouwkundigen*, De Walburg Pers, Zutphen 1985.

complete stad

Op 1 januari 1986 werd Flevoland een zelfstandige provincie. In de daaropvolgende decennia groeide Lelystad gestaag door tot een inwonertal van 70.000 in 2002. Om de functie van provinciehoofdstad te versterken en de sociaal-economische positie te bevorderen, stelde de gemeente in 1992 een Structuurvisie op. In 2005 opgevolgd door het Structuurplan Lelystad 2015. Daarin beval de gemeente opnieuw het oorspronkelijk beoogde inwonertal van 100.000 mensen aan, mede om een compleet voorzieningenniveau aan te kunnen bieden en de concurrentie met Almere het hoofd te bieden. Het uitstellen van de aanleg van de Markerwaard en een tweede nationale luchthaven luidde een koerswijziging in voor Lelystad. Bovendien bleek de oorspronkelijke verkeersstructuur te ruim van opzet om goed te functioneren en moest het voorzieningenniveau worden bijgesteld. Terwijl momenteel gewerkt wordt aan een nieuw stadshart, de ontwikkeling van de kuststrook en het aanpassen van de woonwijken, is gebleken dat inzicht ontbreekt in de waarde van het cultuurhistorische erfgoed van Lelystad. Op basis van een quick scan inventarisatie worden in de volgende hoofdstukken de waardevolle objecten en complexen op een rij gezet.

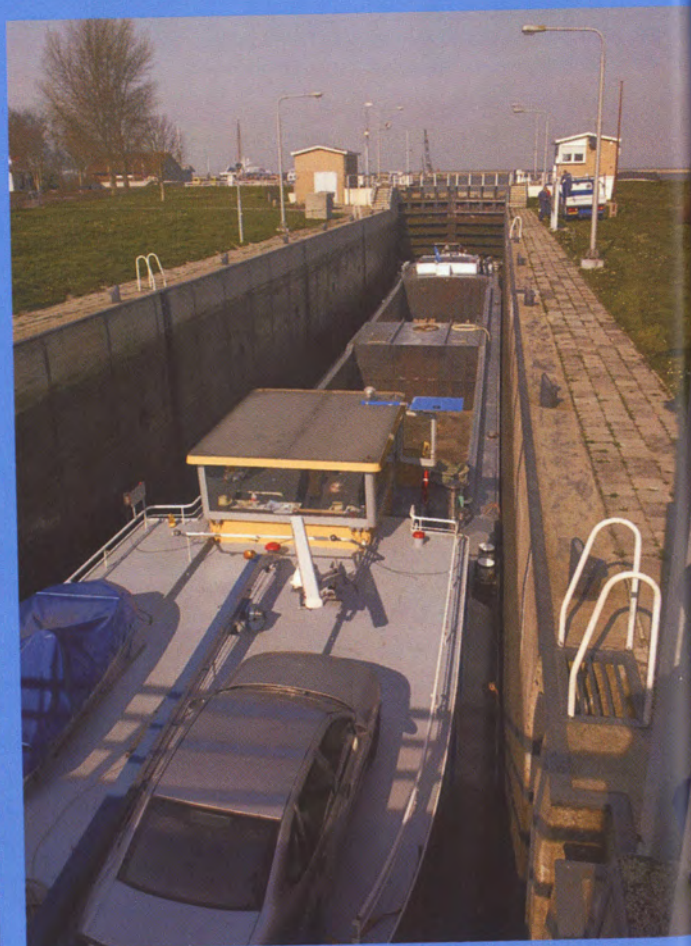

Inpoldering

"De meeuw, die vroeger over het water vloog, verwondert zich; hier viel de aarde droog.

**Vergane schepen rusten in mijn koren.
Ik ben nieuw land;
Ik ben maar pas geboren."**

(uit: Ed Hoornink, *De Elf Provincies en het Nieuwe Land*)

Knardijk

naam structuur: Knardijk
ontwerper: Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders
ontwerp / realisatie: 1954
adres / locatie: vanaf het Markermeer tot de Hoge Vaart

"In 1954 startte de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders de aanleg van de Knardijk, die pas in 1966 werd gesloten [hier wordt bedoeld dat de Knardijk in 1966 een binnendijk werd door de aanleg van Zuidelijk Flevoland, stoa]. De Knardijk is de grens tussen Oostelijk en Zuidelijk Flevoland. Aangezien deze twee polders na elkaar zijn voltooid (respectievelijk 1957 en 1968), was de Knardijk lange tijd de scheiding tussen land en water. In de Knardijk liggen twee sluisen, de Lage Knarsluis en de Hoge Knarsluis. De Knardijk vormt, behalve de in de ontstaansgeschiedenis verankerde historische scheiding tussen Oostelijk- en Zuidelijk Flevoland ook de waterstaatkundige compartimentering van Flevoland. De dijk voorkomt dat bij een dijkdoorbraak heel Flevoland onder water loopt. Door het sluiten van de beide sluisen wordt de inundatie tot de helft van Flevoland beperkt."
bron: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Knardijk>

Waar de Knardijk de rijksweg A6 kruist, staat het kunstwerk "De Tong van Lucifer" van Marinus Wieten. Dit kunstwerk benadrukt de aanwezigheid van de dijk. Ter hoogte van de kruising van de Knardijk en de Vogelweg ligt de Oude Werkhaven, een relict uit de tijd van de inpolderingswerkzaamheden dat slecht door resterende dijkjes wordt gemarkeerd.

waardering

De Knardijk is cultuurhistorisch van belang, omdat de dijk de gefaseerde inpoldering van Flevoland zichtbaar maakt. Daarmee is de Knardijk een bijzondere uitdrukking van het pionierskarakter van de vroeg naoorlogse inpolderingsgeschiedenis van Nederland. De ensemblewaarde van de Knardijk komt voort uit de samenhang tussen de dijk, de restanten van de werkhaven en het kunstwerk De Tong van Lucifer. In groter verband is er sprake van een ruimtelijke en functionele samenhang tussen de Knardijk en andere waterstaatkundige werken, die de inpoldering van Flevoland mogelijk hebben gemaakt, zoals het Werkeiland, de Houtribsluisen en het Gemaal Wortman. Bovendien is de gaaf bewaarde dijk een karakteristiek landschappelijk element, zowel in het open polderlandschap als in combinatie met beboste of beplante delen van de polder.

Werkeiland

naam complex: Werkeiland, het Stenen Kamp, het Houten Kamp
architectuur: J.S.O. Meffert (directie Wieringermeer)
ontwerp: 1953
realisatie: 1956
adres/ locatie: Oostvaardersdijk, Lelystad-Haven
bijzonderheden: de waardering betreft het voormalige eiland, de dijken, de houten en stenen woonhuizen en de vrijstaande klok

"Het stenen barakkenkamp werd gebouwd op het werkeiland Lelystad, midden in het IJsselmeer. Het was een door-de-weeks onderkomen voor bouwvakkers en dijkwerkers, die werkten aan de Knardijk, gemaal en sluis. In 1956 werd "het Stuurhuis" [thans gesloopt, stoa] gebouwd, als onderdak voor overheid, kerken en verenigingen. De kleinschalige groepering van simpele gebouwen, hun semi-permanente en openbare karakter en het zuinig gebruik van bouwmaterialen hebben de sfeer uit de jaren vijftig behouden."
bron: Stichting Architectuurwerkgroep Lelystad, Architectuurkaart Lelystad, 1992.

"Het houten kamp wordt gevormd door een aantal houten huisjes, oorspronkelijk barakken waarin werd gewoond. Door de bewoners is hier in de loop der jaren zodanig vertimmerd dat de woningen een geriefelijk oord vormen met een eigen sfeertje."
bron: Peter Strijker, Inventarisatie Cultuurhistorische elementen in Lelystad, z.j.

waardering

Het werkeiland is cultuurhistorisch van belang, omdat het de eerste fase vertegenwoordigt in de inpoldering van Oostelijk Flevoland. Daarmee is het werkeiland een bijzondere uitdrukking van het pionierskarakter van de vroeg naoorlogse inpolderingsgeschiedenis van Nederland. Architectuurhistorisch is het werkeiland van belang vanwege het materiaalgebruik en de detaillering die bijzonder zorgvuldig zijn voor semi-permanente bebouwing. De ensemblewaarde van het werkeiland komt zowel voort uit de onderlinge ruimtelijke en functionele samenhang tussen de dijk, de woningen, de sluis en het gemaal Wortman. Als enige resterende werkeiland heeft het complex een hoge zeldzaamheidswaarde. Mede dankzij de recente restauratie is de verschijningsvorm van de stenen huizen bovendien goed behouden gebleven. Die cultuurhistorische gaafheid en herkenbaarheid betreft niet alleen het Stenen en Houten Kamp, maar ook de vrijstaande klok en het voormalige eiland met een eigen dijk.

Gemaal Wortman

naam complex:	Gemaal Wortman
architectuur:	D. Roosenburg, P. Verhave, en P.A. Hofman
ontwerp:	
realisatie:	1956
adres/ locatie:	Oostvaardersdijk, Lelystad-Haven
bijzonderheden:	het gemaal en de sluis zijn opgenomen in de categorie 'zeer beeldbepalende gebouwen en groepen van gebouwen' in de aanbiedingsnota (welstand), Lelystad januari 2007 het gemaal is opgenomen in de preselectie van de Rijksdienst voor Archeologie Cultuurlandschap en Monumenten (zie: www.racm.nl , wederopbouwdatabank, code GEMJ0010)

"Het gemaal is genoemd naar dr. ir. H. Wortman (1859-1939) die ten aanzien van de Zuiderzeewerken belangrijk werk verrichtte. Hij maakte in die tijd deel uit van de zogenaamde Begrotingscommissie (1913), was directeur-generaal der Zuiderzeewerken (1919-1929) en later lid en voorzitter van de Zuiderzeeraad. Het dieselgemaal Wortman bemaalt met vier pompen de lage afdeling van de polders Oostelijk en Zuidelijk Flevoland. Op 13 september 1956 werd de ringdijk om de polder Oostelijk Flevoland gesloten. In november 1956 werd het gemaal Wortman in bedrijf gesteld en op 27 juni 1957 werd Oostelijk Flevoland officieel "droog" verklaard. De hoofdvaarten van Oostelijk Flevoland staan in open verbinding met die van Zuidelijk Flevoland. Na het leegmalen van Zuidelijk Flevoland in 1968 zijn de twee keersluizen, de Lage- en Hoge Knarsluis, in de Knardijk geopend. De onderbouw van het gemaal is van gewapend beton uitgevoerd en bezit vier zuigmonden en vier perskokers. Het gebouw is als betonskelet met baksteenvulling opgetrokken. Over de vier zuigmonden ligt een vaste betonnen plaatbrug met een rijbreedte van 11.00 meter. De twee voetpaden zijn elk 1.05 meter breed. De rijvloerhoogte is NAP + 1.70 meter." bron: <http://www.zuiderzeeland.nl/waterbeheer/gemalen#Wortman>

"In de zuid- westgevel van het gemaal Wortman is een beeldhouwwerk geplaatst van prof. Paul Grégoire te Amsterdam. Het hoofdmotief van de voorstelling is een beeldengroep: links een vrouwenfiguur (de zee), die een kind (het jonge land) afstaat aan een sterke mannenfiguur, die het afgestane land zal bewerken en bewonen. De mannenfiguur houdt in de rechterhand de dijk die het water en land scheidt. Op de linkerhand zit een vogel. Het geheel is geflankeerd door symbolen als vissen, zeeaster, schelp, bever enz. Op de binnenwand van de gevel is een wandschildering aangebracht, ontworpen en uitgevoerd door Hans van Norden te Amsterdam. De driedelige decoratie beeldt links de zee uit met elementen als visserschepen, netten en vogels. Rechts het nieuwe land met boom- en plantengroei en een huis, waar de vlag is uitgestoken. Tussen de beide panelen een middendeel met vogels en vissen." bron: <http://www.flevolandbovenwater.nl/dcf/tekstendeelnemers/waterschap.html>

Naast het gemaal bevindt zich een sluis.

waardering

Het complex is cultuurhistorisch van belang, omdat het deel uitmaakt van de eerste fase van de inpoldering van Oostelijk Flevoland. Daarmee vormen het gemaal en de sluis een bijzondere uitdrukking van het pionierskarakter van de vroeg naoorlogse inpolderingsgeschiedenis van Nederland. Architectuurhistorisch is het Gemaal Wortman van belang vanwege de zorgvuldig toegepaste expressieve bouwstijl en de nauwe verweving tussen architectuur en beeldende kunst (waaronder een muurschildering in het interieur). De ensemblewaarde van het gemaal komt zowel voort uit de onderlinge samenhang van het gemaal en de sluis, als uit de ruimtelijke en functionele samenhang van het complex met het werkeiland. Tenslotte zijn zowel het gemaal als de sluis architectonisch zeer gaaf en oorspronkelijk.

Houtribsluizen

naam complex:	Houtribsluizen
architectuur:	P. Verhave (bureau Verhave, Luyt, Jong en Slikker)
ontwerp:	
realisatie:	1975
adres/ locatie:	Markerwaarddijk
bijzonderheden:	de Houtribsluizen zijn opgenomen in de categorie 'zeer beeldbepalende gebouwen en groepen van gebouwen' in de aanbiedingsnota (welstand), Lelystad januari 2007

"Het complex Houtribsluizen bestaat uit twee schutsluizen en een spuisluis. Het complex ligt aan de Lelystadse kant van de Houtribdijk. Deze dijk loopt van Lelystad naar Enkhuizen en vormt de scheiding tussen het IJsselmeer en het Markermeer. De Houtribsluizen zijn in 1975 in gebruik genomen. De sluizen liggen in de belangrijke vaarroute tussen Amsterdam en het noordoosten van Nederland. De schutsluizen zijn elk 190 meter lang en 18 meter breed. Zij zijn geschikt voor schepen tot 5.000 ton, en voor tweebaks duwvaart. De bruggen liggen ongeveer zeven meter boven de gemiddelde waterstand. Ook voor deze sluizen geldt dat de recreatievaart een steeds belangrijker plaats inneemt. Voor de beroepsvaart geldt dat een toenemend aantal tankers schepen de sluizen passeert. Het schutten van deze schepen geschiedt volgens bepaalde veiligheidsvoorschriften. De schutsluizen worden 24 uur per dag bediend. Bediening van sluizen en bruggen gebeurt vanuit de centrale bedieningstoren. De zes openingen van de spuisluis, van elk 18 meter breed, kunnen samen maximaal 630 kubieke meter water per seconde spuien. In de zomermaanden is de aanvoer vanaf het IJsselmeer naar het Markermeer van belang in verband met het doorspoelen ten behoeve van de waterkwaliteit. Bij hoogwater op het Markermeer is spuien op het IJsselmeer een mogelijkheid om te hoge waterstanden te voorkomen. Behalve het spui- en schutbedrijf is ook de Centrale Meldpost IJsselmeergebied in het bedieningsgebouw van de Houtribsluizen gehuisvest."

bron: www.rijkswaterstaat.nl/ijg/water/vaarwegen/houtribsluizen.jsp

waardering

De Houtribsluizen zijn cultuurhistorisch van belang, omdat het samen met de Markerwaarddijk de enige fysieke uitdrukking vormt van het oorspronkelijke idee ook de Markerwaard in te polderen. Architectuurhistorisch zijn de Houtribsluizen van belang vanwege de sterke ritmiek en plastische beeldvorming van de hijstorens. De ensemblewaarde en stedenbouwkundige betekenis van het complex wordt bepaald doordat de sluizen de entree van Lelystad markeren vanuit Enkhuizen. Dit effect wordt versterkt door de 140 meter hoge straalzender die naast het complex staat.

Modernistische stad

"Waarom Functioneele Stad? Omdat de uitdrukking functioneele stad het beste weergeeft wat wij van een goed aangelegde stad verwachten."

(uit: C. van Eesteren, 'De Functioneele Stad', *De 8 en Opbouw*(1935) 10/11)

Beginweg

naam structuur: Beginweg
ontwerper:
ontwerp:
realisatie: circa 1960
adres/ locatie: Beginweg

"Eerste aangelegde verharde (gebakken) klinkerweg voor de start van de bouw van Lelystad in het nog maagdelijke landschap, waarbij het Jagersveld bouwrijp was gemaakt voor de eerste fase voor sociale woningen, nog gebaseerd op de eerste planopzet van Van Eesteren van [1959, stoa]. Door de onthouding van goedkeuring door het rijk op de plannen van Van Eesteren, werden de plannen van het Jagersveld gewijzigd van sociale woningbouw naar individuele kavelluitgifte, terwijl het stratenpatroon vastgelegd was en de riolering reeds was aangebracht."
bron: Peter Strijker, Inventarisatie Cultuurhistorische elementen in Lelystad, z.j.

waardering

De Beginweg is cultuurhistorisch van belang, omdat het de eerste aangelegde weg van Lelystad is en één van de weinige onderdelen is die geheel conform het stedenbouwkundig plan van Cornelis van Eesteren zijn uitgevoerd.

Viskwekerwoningen

naam complex: Viskwekerwoningen
architectuur: R. Romke de Vries
stedenbouw:
ontwerp: 1960
realisatie: 1962
adres/ locatie: Karperweg

"Romke de Vries hanteerde in zijn werk de uitgangspunten van het Nieuwe Bouwen op een nieuwe, vrije en joyeuze wijze. Naar eigen zeggen werd zijn werk sterk beïnvloed door de naoorlogse CIAM-congressen, waaraan hij als lid van Opbouw deelnam."

bron: S. Mulder en J. Schilt, Jonge architecten in de wederopbouw 1940-1960, Bussum 1993, p.78.

De uitgangspunten van het Nieuwe Bouwen komen in de viskwekerwoningen tot uitdrukking in de optimale toetreding van licht via grote vensters, het gebruik van geprefabriceerde bouwonderdelen, de uitkragende bordestrappen en balkon, het flauw gebogen dak en de situering van de woonvertrekken op de verdieping in verband met het uitzicht over de polder en het IJsselmeer.

waardering

De twee viskwekerwoningen zijn cultuurhistorisch van belang als de eerste woonhuizen van Lelystad, die gekoppeld waren aan de nabij gelegen viskwekerij. Architectuurhistorische zijn de woningen van belang, vanwege de zware modernistische bouwstijl en de bijzondere typologie van de woonhuizen. De ensemblewaarde komt voort uit de ligging van de woningen aan weerszijden van de toegang naar de voormalige viskwekerij, waarvan nog onderdelen resteren. De staat van onderhoud is slecht.

Zuiderzeewijk

naam complex:	Zuiderzeewijk
architectuur:	W.W. Buitenweg (R.I.J.P.)
stedebouw:	R.V. van Saltbommel (R.I.J.P.)
ontwerp:	1969
realisatie:	
adres/ locatie:	Zuiderzeelaan en omgeving
bijzonderheden:	de Zuiderzeewijk is opgenomen in de categorie 'zeer beeldbepalende gebouwen en groepen van gebouwen' in de aanbiedingsnota (welstand), Lelystad januari 2007

"Om bewoners aan te trekken die zich met de Randstad verbonden voelden, moest het ontwerp van de eerste fase Lelystad meteen een stedelijk karakter geven. Dit is nagestreefd door de eengezinshuizen in drie lagen te bouwen, met kleine gevelbreedten en platte daken. Het zijn voor 90 % eengezinshuizen met een extra hobby- of logeerkamer. De groepering in besloten hoven levert beschutting en zou de gemeenschapszin bevorderen. Kenmerkend zijn de zogenaamde "patiowoningen" met dakterras en verticale stroken metselwerk, die het ritme van de gevelwanden bepalen. Centraal in de Zuiderzeewijk staat het gebouw het Rode Klif."

bron: Stichting Architectuurwerkgroep Lelystad, Architectuurkaart Lelystad, 1992.

"De eerste groeifase, waarvan de Zuiderzee- en Atolwijk deel uitmaken, is in wezen gebaseerd op de principes van de moderne stedenbouw, zoals deze door Van Eesteren gepropageerd werd.[...] Wijk I is ontworpen op basis van het eerste buurtplan van Van Eesteren, met een parkeerhof voor de woningen en een groene zone achter de woningen. Deze zijn nog terug te vinden. Een groot verschil is dat de dichtheid bij de uitgevoerde plannen veel hoger ligt."

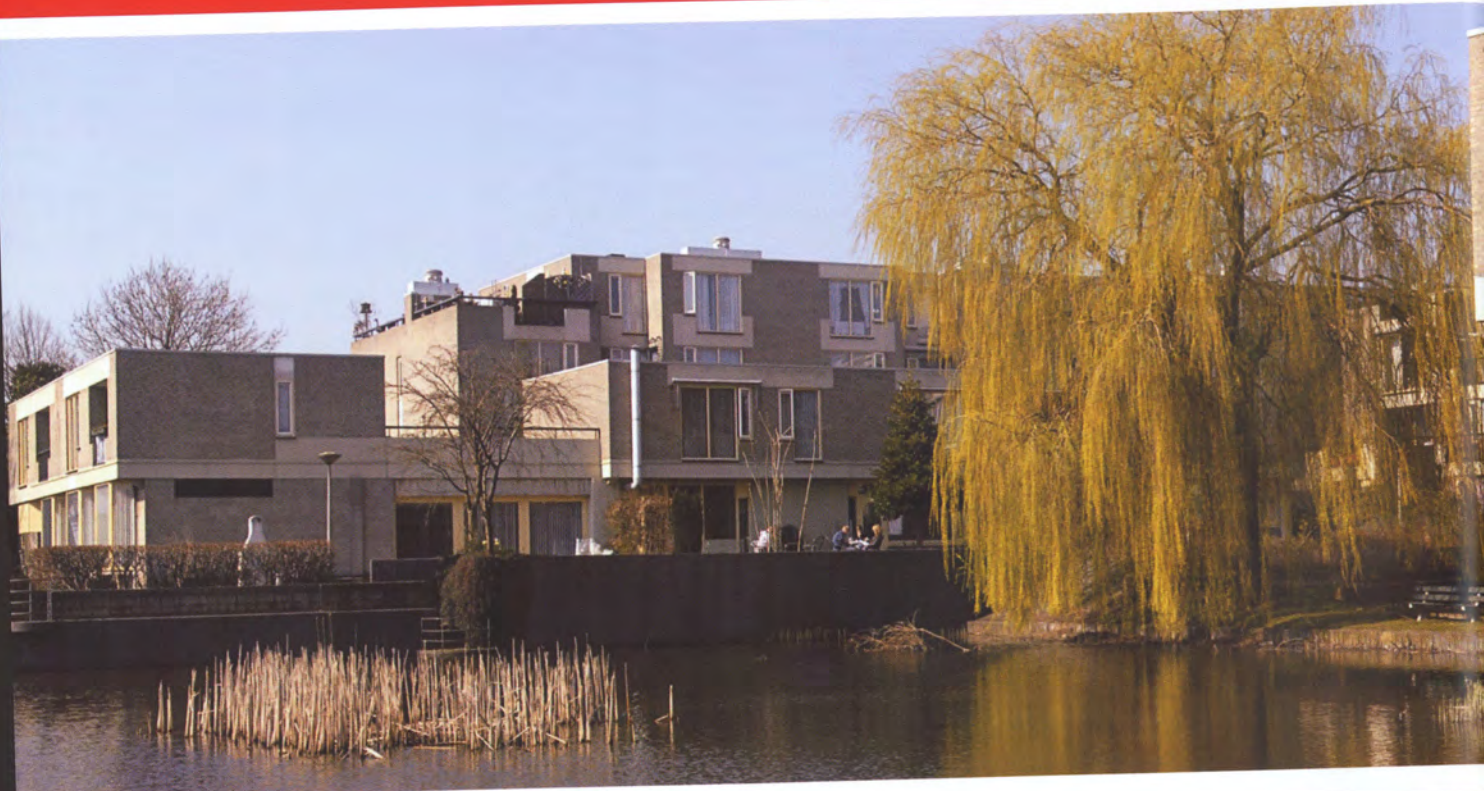
bron: KAW architecten en adviseurs, Erfgoed Van Eesteren, Cultuurhistorie in de Zuiderzee- en Atolwijk, Rotterdam 2006

waardering

De Zuiderzeewijk is cultuurhistorisch van belang, omdat het de belangrijkste uitdrukking is van het stedenbouwkundig plan van Cornelis van Eesteren voor Lelystad. Stedenbouwkundig historisch is de Zuiderzeewijk van belang vanwege de modernistische principes die er tot in uitdrukking zijn gebracht in de scheiding van functies, de hiërarchie in verkeerswegen, de parkeerhoven, de groenstroken (deels in combinatie met voorzieningen), de oriëntatie van de woningen en de orthogonale stempelverkeveling. Architectuurhistorisch zijn de onderdelen van belang als kenmerkend voorbeeld van modernistische architectuur, wat zich onder meer uit in de toepassing van platte daken. Zowel het stedenbouwkundig concept als de belangrijkste architectonische kenmerken zijn oorspronkelijk en herkenbaar behouden gebleven.

Rode Klif

naam object: Rode Klif
architectuur: T. Hazewinkel
ontwerp: 1974
realisatie:
renovatie: 1992, architect F.W.M. Straesser (bureau Abma, Dirks en partners)
adres/ locatie: Rode Klif
bijzonderheden: Het Rode Klif is opgenomen in de categorie 'zeer beeldbepalende gebouwen en groepen van gebouwen' in de aanbiedingsnota (welstand), Lelystad januari 2007

"Bij dit H-vormige complex domineren grote raamopeningen en betonelementen de gevels. Het omvatte 192 portiekwoningen voor kleine huishoudens. De ingang van de trappenhuizen lag aan een openbare voetgangersstraat op het eerste niveau. Zo werd een logische overgang tussen woonbuurt en winkelcentrum gecreëerd. Parkeerruimte was er onder de woningen. Na een periode van leegstand is het complex in 1992 gerenoveerd. Nu telt het 175 woningen voor met name senioren, met aangepaste voorzieningen en enkele bedrijfs- en dienst ruimten. Het open karakter ging verloren, onder andere doordat de (afsluitbare) ingangspartijen naar het begane grondniveau zijn gebracht."
bron: Stichting Architectuurwerkgroep Lelystad, Architectuurkaart Lelystad, 1992.

waardering

Het Rode Klif is cultuurhistorisch van belang vanwege de bijzondere typologie van het gebouw verbonden aan een specifieke doelgroep. Architectuurhistorisch is het gebouw van belang vanwege de hoofdopzet (waarin de typologie onder meer is vertaald naar een verhoogde straat), de expressieve gevelindeling en het materiaalgebruik. De ensemblewaarde van het gebouw komt voort uit de centrale ligging ervan in de Zuiderzeewijk en de wijze waarop het is verbonden met de omgeving door gebruik te maken van de groenaanleg, een waterpartij, de architectonische vorm en de nabij gelegen fietsbrug.

Smedinghuis

naam object: Smedinghuis
architectuur: architectenbureau Du Pon en Van Mourik (projectarchitect Ph.M. Rosdorff)
beeldende kunst: A. de Vries
ontwerp: 1971
realisatie:
renovatie: 2006-2007, architect Jules van Vark (Rijksgebouwendienst)
adres/ locatie: Zuiderwagenvleugel 2
bijzonderheden: het Smedinghuis is opgenomen in de categorie 'zeer beeldbepalende gebouwen en groepen van gebouwen' in de aanbiedingsnota (welstand), Lelystad januari 2007

"Kantorencomplex van waaruit de ontwikkeling van Lelystad tot 1980 vorm kreeg. Nu zetelt er de directie Flevoland van Rijkswaterstaat en er tegenover het Heemraadschap 'Flevowaard'. Het uit prefab elementen van beton, aluminium en kunststof opgetrokken gebouw voor ca. 850 ambtenaren doet nog steeds futuristisch aan. De vormgeving van de gevels wordt beheerst door de naar buiten gebrachte, verticale leidingkokers. De entree ligt, passend in de oorspronkelijke stedenbouwkundige context, op het eerste niveau. De vergaderzaal van het Heemraadschap is opmerkelijk, dankzij de kunstzinnige vormgeving van de betonnen akoestische wand."
bron: Stichting Architectuurwerkgroep Lelystad, Architectuurkaart Lelystad, 1992.

"Het Smedinghuis kent een structuralistische opbouw. Het hoofdgebouw is door middel van luchtbruggen verbonden met twee vleugels die hier haaks op staan. Voor het hoofdgebouw langs loopt een verhoogde straat die de bezoeker naar de eerste verdieping brengt waar de ontvangsthal is. Het beeld van de buitengevel wordt bepaald door de aluminium erkens en de polyester leidingsschachten langs de gevel. De belangrijkste kwaliteit in het interieur is het brutalistische cassetteplafond. Du Pon en Van Mourik maakten een kantoortuin met daarin een van de eerste flexibele wandsystemen."
bron: Marieke Hillen, 'Plafond als leidend thema, Kantoor Rijkswaterstaat in Lelystad door Rijksgebouwendienst', De Architect, december 2006.

waardering

Het Smedinghuis is cultuurhistorisch en stedenbouwkundig historisch van belang, omdat het als één van de weinige gebouwen het oorspronkelijke stedenbouwkundige concept van Cornelis van Eesteren vertegenwoordigt, waarbij verkeersstromen zo gescheiden zijn dat de ingangen van de voorzieningen zich op het niveau van de eerste verdieping bevinden. De ensemblewaarde van het Smedinghuis komt voort uit de samenhang met de fietsbrug en de markering door het stedelijke gebouw van het oorspronkelijk als stadshart gedachte centrum (Lelycentre). Architectuurhistorisch is het van belang vanwege de bijzondere ontwerpqualiteiten die tot uitdrukking komen in de structuralistische hoofdopzet, de sterke geleding van de gevels, het bijzondere materiaalgebruik en de zorgvuldige detaillering. Dankzij een zorgvuldige renovatie zijn de karakteristieke elementen in zowel het exterieur als interieur behouden gebleven.

Fietsbruggen

naam object: Fietsbruggen
architectuur: Rijkswaterstaat, directie IJsselmeergebied
ontwerp: ca. 1970
realisatie:
adres/ locatie: Houtribdreef

"Voetgangers en fietsers kruisen het snelverkeer op de dreven ongelijkvloers via vijfenveertig voor het stadsbeeld karakteristieke bruggen. Het ontwerp van de ranke stalen bruggen met hun licht gebogen vorm en de V-vormige ondersteuning is van een verbluffende eenvoud. Vanaf de dreef gezien zijn het geen barrières, maar in het oog springende verbindingen tussen de wijken aan weerskanten van de weg." bron: Stichting Architectuurwerkgroep Lelystad, Architectuurkaart Lelystad, 1992.

"De infrastructuur binnen Lelystad kenmerkt zich door gescheiden infrastructuur voor fietsers enerzijds en overig verkeer anderzijds (fietsers beschikken over volledig vrijliggende fietspaden). De fietspaden worden middels fietsbruggen of fietstunnels over, of onder de doorgaande wegen gevoerd. Voor het autoverkeer zijn er 4-baans doorgaande dreven rond de stad en 2-baans (in sommige gevallen nog 4-baans) dreven richting het centrum van de stad." bron: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Lelystad>

waardering

De fietsbruggen over de Houtribdreef zijn cultuurhistorisch van belang als uitdrukking van het oorspronkelijk modernistische stadsontwerp, met volledig vrijliggende fietspaden. Als zodanig bepalen ze in sterke mate de fysiek-ruimtelijke identiteit van Lelystad. Ter plaatse van de Houtribdreef vormen ze bovendien de verbinding tussen de Zuiderzeewijk (de enige wijk die volgens het modernistische principe is uitgevoerd) en het oorspronkelijke stadscentrum (in de uitwerking veranderd in het wijkcentrum Lelycentre, met een aantal bovenwijkse voorzieningen c.q. kantoren). De fietsbruggen zijn architectuurhistorisch van belang vanwege de hoofdvorm, die in sterke mate voortkomt uit de constructie ('form follows function'). Daarnaast spelen de opgangen een belangrijke rol in de dynamiek van de brugarchitectuur, deels versterkt door de aanwezige beeldende kunst. Een aantal bruggen is gesloopt, maar die aan de Houtribdreef zijn nog in hun oorspronkelijke vorm behouden. De relevantie van de fietsbruggen in het stedenbouwkundig concept van Lelystad wordt ondersteund door een recent gerealiseerde interpretatie op de typisch Lelystadse brug in de wijk de Landerijen: de "anaconda".

Scholengemeenschap Lelystad

naam object: Scholengemeenschap Lelystad
architectuur: L.J. Jellema
ontwerp: 1968
realisatie: 1972
adres/ locatie: Kofschip 1

'De scholengemeenschap in Lelystad is een enorm complex van lokalen en openbare ruimte. Op de golven van de democratisering en vernieuwing van de jaren zestig worden [in die tijd, stoa] steeds grotere vraagtekens gezet bij het functionalisme in de architectuur. De oorspronkelijke functie dicteert voor een groot deel het toekomstig gebruik en in die zin is het functionalisme eigenlijk 'ondemocratisch'. Zo dachten een aantal architecten die vooral in de jaren zeventig een nieuwe open architectuur voorstonden. Deze architectuur zou democratisch zijn doordat ze openstond voor verandering. Flexibiliteit, multifunctionaliteit en antimonumentale waren de trefwoorden van deze open architectuur.'

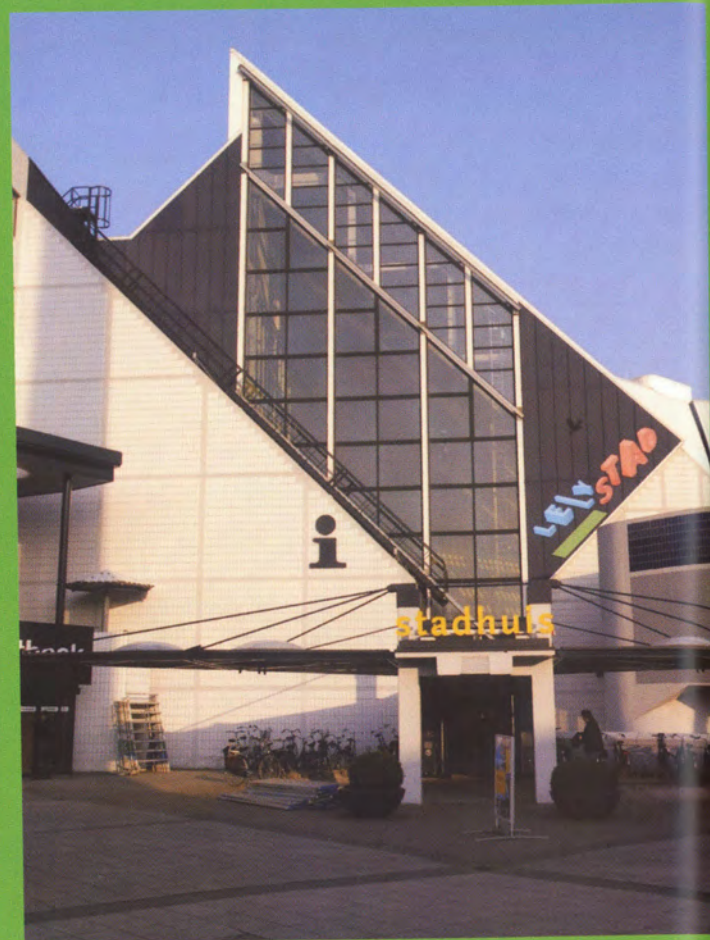
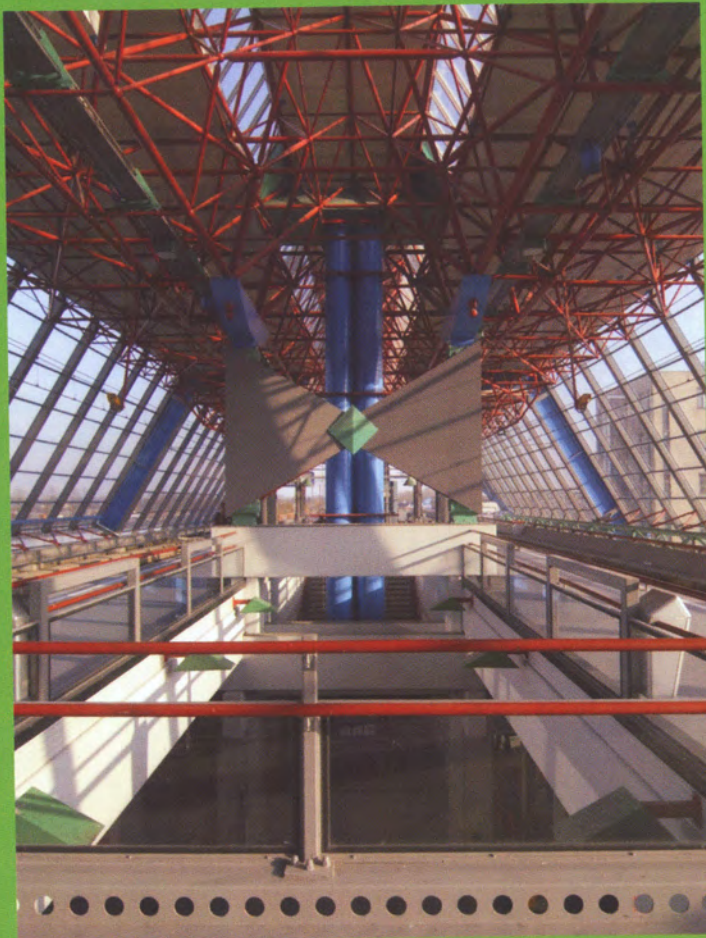
bron: P. Groenendijk en P. Vollaard, *Moderne architectuur in Nederland: Flevoland*, Rotterdam 1994

waardering

De Scholengemeenschap Lelystad (SGL) is van cultuurhistorisch belang als eerste schoolgebouw voor voortgezet onderwijs in Lelystad, en meer in het bijzonder als een herkenbaar voorbeeld van het onderwijsexperiment van de 'Middenschool': een brede scholengemeenschap met een gemeenschappelijke onderbouw. Het brede en gemeenschappelijke karakter komt in het schoolgebouw vooral tot uitdrukking in de gelijkvloerse, decentrale en uniforme opzet van alle onderdelen met royale verbindingen in de vorm van gangen, binnenpleinen en tuinen: een gebouw als ware het een kleine stad, opgebouwd uit kleinere eenheden die aan de menselijke maat zijn gerelateerd. Als zodanig is het in architectuurhistorisch opzicht een stilistisch goed voorbeeld van het structuralisme, een populaire bouwstijl in de jaren zeventig. Architect Jellema is erin geslaagd om met een beperkt repertoire aan architectonische middelen (staalconstructie, houten balken en flexibele puien) een gevarieerd en afwisselend beeld te scheppen. De stedenbouwkundige waarde van het gebouw komt tot uitdrukking in de uitgestrekte en eenvoudig uitbreidbare opzet, markant in de stadsstructuur gesitueerd op een 'eiland' tussen dreven en omzoomd door bomen, gazons en water.

Volwaardige stad

"Het was een prachtige dag in mei 1977 toen we voor 't eerst in Lelystad rondreden op zoek naar een nieuwe woonplek. Er was frisse lucht, er was ruimte en een groene omgeving en je ervoer nog iets van de pioniersgeest van de jonge polder."

(citaat uit: *Structuurplan Lelystad 2015, Met een doorkijk naar 2030, Lelystad 2005*)

NS-station Lelystad Centrum

naam object: NS-station Lelystad Centrum
architectuur: P. Kilsdonk (architectenbureau NS)
ontwerp: 1988
realisatie:
adres/ locatie: Stationsplein 9
bijzonderheden: het NS-station is opgenomen in de categorie 'zeer beeldbepalende gebouwen en groepen van gebouwen' in de aanbiedingsnota (welstand), Lelystad januari 2007

"Een transparante kap overdekt de doorlopende spoordijk. Het station geeft daardoor uitdrukking aan de dynamiek van het reizen. De enorme, iets ten opzichte van elkaar verschoven glasvlakken lopen als een waterval naar het stationsplein af. Zij worden gedragen door een stalen ruimtevakwerk, op perrons gesteund door vlindervormige constructies. Kleuren accentueren de verschillende constructieve elementen en zorgen voor een boeiend lijnenspel. Sociale veiligheid – zien en gezien worden, ook in relatie tussen beneden en boven – en openheid kenmerken verder de N.S.-ontwerpen uit de tachtiger jaren."
bron: Stichting Architectuurwerkgroep Lelystad, Architectuurkaart Lelystad, 1992.

"Met uitzondering van de Schiphollijn, die in 1986 tot het Amsterdamse Centraal Station wordt doorgetrokken, zijn voornamelijk korte, doodlopende aanvoerlijnen aan het net toegevoegd. Ook bij de aanleg van de Flevolijn, opgezet als een nieuwe verbinding tussen het westen en noorden van het land, is de nadruk verlegd naar het woon-werkvervoer van Lelystad en Almere naar Amsterdam."
bron: P. Saal, F. Spangenberg, Kijk op Stations, Amsterdam/ Brussel 1983.

"De stijl van de grotere nieuwe Nederlandse stations is zeer modern, met een open structuur. Als voorbeelden hiervan kunnen genoemd worden: Amsterdam Sloterdijk, Duivendrecht en Almere Centrum. Het kleurgebruik is vaak opvallend, met kleuraccenten in primaire kleuren. De rijke detaillering (met beeldhouwwerken en fresco's) is echter geheel afwezig. De vormgeving is vaak ontleend aan die van luchthavengebouwen. Het voorzieningenniveau is gaandeweg meer afgestemd geraakt op de behoeften van de gehaaste reiziger."

bron: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Spoorwegstation>

waardering

Het station is cultuurhistorisch van belang als essentieel onderdeel van de verstedelijkingsopgave, die in de jaren tachtig van de twintigste eeuw een impuls kreeg doordat Lelystad in 1980 een zelfstandige gemeente werd. Het station vormt een belangrijke schakel in het vervoer tussen Lelystad en het westen van het land, wat samenhangt met de functie van Lelystad als overloopstad voor de Randstad. De ensemblewaarde van het station komt voort uit de samenhang met het stadhuis en het tussenliggende plein. Architectuurhistorisch is het van belang als vertegenwoordiger van de toenmalige High Tech stroming, waarin een reeks stations is ontworpen. Het ontwerp van Lelystad is een helder en tot in detail doorgevoerd voorbeeld van deze bouwtrant, wat zich uit in de hoofdopzet, transparantie, materialisering en detaillering.

Stadhuis

naam object: Stadhuis
architectuur: J. Hoogstad (bureau Hoogstad van Tilburg)
ontwerp: 1976
realisatie: 1984
adres/ locatie: Stadhuisplein 2
bijzonderheden: het stadhuis is opgenomen in de categorie 'zeer beeldbepalende gebouwen en groepen van gebouwen' in de aanbiedingsnota (welstand), Lelystad januari 2007

"Dit stadhuis is onmiskenbaar zetel van het openbaar bestuur. Om dat te bereiken zijn echter geen traditionele middelen gebruikt. Het exterieur van de kantoorvleugel heeft vrijwel ononderbroken horizontale vensterstroken. Twee "torens", waarachter luchtbehandelingskanalen, vormen het verticale accent. Onder de schuine kap ligt een ruime publiekshal, oorspronkelijk bedoeld als binnenstraat. In de bestuursvleugel bevindt zich de overzichtelijke raadszaal. De ruim beglaasde kopgevels, met daarin de hoofdingangen, geven de hal een sfeer van licht, lucht en ruimte. Kleur is weloverwogen toegepast: helder rood, blauw en lichtgrijs tegelwerk."

bron: Stichting Architectuurwerkgroep Lelystad, Architectuurkaart Lelystad, 1992.

"Het stadhuis, een winnend prijsvraagontwerp met veel nadruk op klimaatbeheersing en passieve zonne-energie, bestaat uit een bestuursgedeelte van twee etages (o.a. een raadzaal met bolvormig dak), aan drie zijden omgeven door zes lagen kantoren. De tussenliggende publieke hal is schuin overspannen door houten spanten; het dak is afgedekt met gemoffelde staalplaat. In het ontwerp is een markante plaats toebedeeld aan trappen, loopbruggen en luchtbehandelingskanalen."

Bron: Paul Groenendijk, Piet Vollaard, Gids voor moderne architectuur in Nederland, Rotterdam 2000

waardering

Het stadhuis is cultuurhistorisch van belang als onderdeel van de verstedelijkingsopgave, die in de jaren tachtig van de twintigste eeuw een impuls kreeg doordat Lelystad in 1980 een zelfstandige gemeente werd. Ook is het een vroeg voorbeeld van een ontwerp waarin aandacht is besteed aan klimaatbeheersing. De ensemblewaarde van het stadhuis komt voort uit de samenhang met het station(splein) aan de ene kant en het Stadhuisplein met de Zuil van Lely aan de andere zijde. De alzijdige oriëntatie is vertaald naar gevels met een geheel eigen karakter dat aansluit op de omgeving en voortkomt uit de functie. Architectuurhistorisch is het van belang vanwege de ruimtewerking in de hal en de variatie in het gevelbeeld naar alle zijden van het gebouw.

De Kubus

naam object: C.K.V. De Kubus
architectuur: W. Davidse
ontwerp: 1983
realisatie:
adres/ locatie: Agorabaan 3
bijzonderheden: De Kubus is opgenomen in de categorie 'zeer beeldbepalende gebouwen en groepen van gebouwen' in de aanbiedingsnota (welstand), Lelystad januari 2007

"Kenmerkend voor dit ontwerp zijn het stapelen van identieke elementen en de aandacht voor de "overgangszones". Rond de kern, met daarin een concertzaal, liggen vier vrijwel identieke eenheden, elk met een ronde traptoren. De muziekkamers hebben geen gemeenschappelijke wanden. De ateliers staan via grote glasvlakken in contact met de gangen. Vides zorgen voor openheid en een steeds wisselende lichtinval. Aan de detaillering is veel aandacht besteed. Plantenbakken, donker hout en heldere kleuren contrasteren met het in het zicht gelaten betonskelet en de grijze betonstenen."
bron: Stichting Architectuurwerkgroep Lelystad, Architectuurkaart Lelystad, 1992.

waardering

De Kubus is cultuurhistorisch van belang als onderdeel van de verstedelijkingsopgave, die in de jaren tachtig van de twintigste eeuw een impuls kreeg doordat Lelystad in 1980 een zelfstandige gemeente werd. Een cultureel centrum was onmisbaar voor het stedelijk karakter dat de gemeente nastreefde. De Kubus is bovendien verankerd in de jaren zeventig tijdgeest van toenemende welvaart, meer vrije tijd, creatieve zelfontplooiing en een open cultuur van overleg en gemeenschapszin. De ensemblewaarde van De Kubus komt voort uit de visueel-ruimtelijke relatie met het nieuwe theater aan de Agorahof, het ROC en de groenaanleg met kunstwerk aan de voorzijde. Architectuurhistorisch is het van belang als een stilistisch goed voorbeeld van de structuralistische bouwstijl. Het staat stevig in de traditie van Hertzbergers verzekeringskantoor in Apeldoorn en het Vredenburg in Utrecht. Het structuralisme (dat zijn oorsprong had in de democratiseringsbeweging, die ook verantwoordelijk was voor de komst van dit soort culturele centra) is niet alleen strikt en helder doorgevoerd in de hoofdopzet en het materiaalgebruik, maar ook sterk verankerd in het interieur en de details.

Aanbevelingen

Voor een duurzame toekomst is het nodig om het verleden te kennen en op zijn waarde te kunnen schatten. Kennis van en waardering voor de lokale cultuurhistorie sluit bovendien goed aan bij het streven uit het Structuurplan 2015 om kwaliteit voorop te stellen bij de toekomstige ontwikkeling van Lelystad. Teneinde cultuurhistorie te betrekken in het ruimtelijke kwaliteitsbeleid dienen 'de cultuurhistorische elementen in Lelystad [...] in kaart te worden gebracht ...'. Om dit streven kracht bij te zetten, stellen wij voor om 'jong cultureel erfgoed' als onderscheidende identiteit en beeldkwaliteit toe te voegen aan de reeds benoemde kernkwaliteiten 'rust, ruimte, groen en water'. Hierna worden aanbevelingen gedaan om de cultuurhistorische kwaliteiten een plek te geven in het beleidskader van de gemeente Lelystad aan de hand van bestaande en deels nieuwe beleidsinstrumenten.

Aanbevelingen

Structuurplan 2015 / beeldkwaliteitplan

Op het schaalniveau van de gehele gemeente heeft Lelystad in 2005 een Structuurplan vastgesteld. Met betrekking tot de fysiek-ruimtelijke kwaliteit loopt het beeldkwaliteitplan Bouwstenen voor de Lelystadse norm als een rode draad door het verhaal. Hierin wordt op hoofdlijnen de norm gesteld voor de toekomstige ruimtelijke kwaliteit in de gemeente. De bouwstenen voor de beeldkwaliteit zijn als volgt gedefinieerd (Structuurplan 2015, p.38):

- Een herkenbaar stadssilhouet, en een bijzonder front aan het water en langs de snelweg.
- Een raster van rechte lijnen met een landschappelijke inrichting.
- Onderscheid in de centrumring, de ruit en de radialen.
- Onderscheid in de Blauwe Stad en de Groene Stad.
- Een ruimtelijk begrensd en herbergzaam Stadshart.
- Plaatselijke accenten en markeringen, met confrontaties van functies en ruimten.
- Milieudifferentiaties: woon-, werk- en verblijfmilieus.
- Stad in het landschap: context van bijzondere landschappen rondom de stad: water, natuur en boszoom.

Voor Lelystad belangrijke cultuurhistorische fenomenen op het grote schaalniveau van de landschappelijke hoofdpopzet en de stedelijke structuren - zoals beschreven in het inleidende hoofdstuk over de ontwikkelingsgeschiedenis van Lelystad - zijn in de bouwstenen van het beeldkwaliteitplan en daarmee in het Structuurplan afdoende vertegenwoordigd. **Het cultuurhistorisch belang van de Knardijk, Beginweg en Fietsbruggen kan met dit Structuurplan goed worden behartigd zonder dat hiervoor aanvullende beleidsinstrumenten nodig zijn.**

Deze aanbeveling heeft betrekking op:

1. Ontwikkelingsgeschiedenis van Lelystad;
2. Knardijk;
3. Beginweg;
4. Fietsbruggen.

Wijkontwikkelingsplan en bestemmingsplan

Aan de ontwikkeling of herstructurering van een deelgebied ligt in Lelystad een bestemmingsplan of een wijkontwikkelingsplan ten grondslag. In deze plannen kan standaard een paragraaf over de cultuurhistorie van het betreffende deelgebied worden opgenomen. Naast de bekende archeologische en landschappelijke waarden zouden ook de waardstellende conclusies van een cultuurhistorische verkenning een plaats in de cultuurhistorische paragraaf moeten krijgen. Alleen zo kan de factor cultuurhistorie volwaardig en respectvol worden meegenomen in de belangenafweging cq. kan jong cultureel erfgoed voor Lelystad worden behouden. Voor veel deelgebieden van Lelystad zijn de archeologische en landschappelijke waarden bekend. De cultuurhistorische kenmerken en waarden van het recent gebouwde erfgoed zijn daarentegen veelal onbekend. Een positieve uitzondering is de studie, die KAW architecten en adviseurs heeft verricht naar de cultuurhistorie in de Zuiderzee- en Atolwijk. **Kortom, bij het herzien of nieuw opstellen van een wijkontwikkelingsplan of bestemmingsplan adviseren wij allereerst om in een zo vroeg mogelijk stadium een cultuurhistorische verkenning uit te voeren, en vervolgens om de belangrijkste bevindingen en conclusies als randvoorwaarden op te nemen in een cultuurhistorische paragraaf van het betreffende plan.**

Deze aanbeveling heeft betrekking op:

5. Zuiderzeewijk.

Aanbevelingen

Monumentennota

Met uitzondering van de taken voor rijksmonumenten die voortvloeien uit de Monumentenwet, voert de gemeente Lelystad geen eigen monumentenbeleid. Wel werd in De cultuurnota in het kort (juli 2004) het voornemen vastgelegd om meer aandacht te besteden aan jong cultureel erfgoed. Als uitvloeisel van dit voornemen roept de gewaardeerde selectie in dit rapport de vraag op of deze terughoudendheid nog steeds volstaat. De selectie bestaat uit gebouwen, complexen en structuren die in hoge mate karakteristiek en beeldbepalend zijn voor de thematische kaders 'inpoldering', 'modernistische stad' en 'volwaardige stad'. Bij de waardebeoordeling van de geselecteerde gebouwen en complexen zijn omwille van een heldere en objectieve aanpak de criteria gehanteerd die de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) heeft opgesteld (zie bijlagen). De strategie van behoud en bescherming bevelen wij alleen aan voor gebouwen en complexen met een uitzonderlijke kwaliteit en betekenis voor Lelystad. Deze gebouwen en complexen dragen wij voor als potentieel gemeentelijk monument. **Omdat het beleidskader van de gemeente Lelystad niet voorziet in een instrumentarium voor beschermde gemeentelijke monumenten, adviseren wij de gemeente Lelystad om een gemeentelijke monumentenverordening op te stellen. De gemeente Lelystad kan daarbij kiezen voor een behoudende, maar ook voor een ontwikkelingsgerichte uitwerking.**

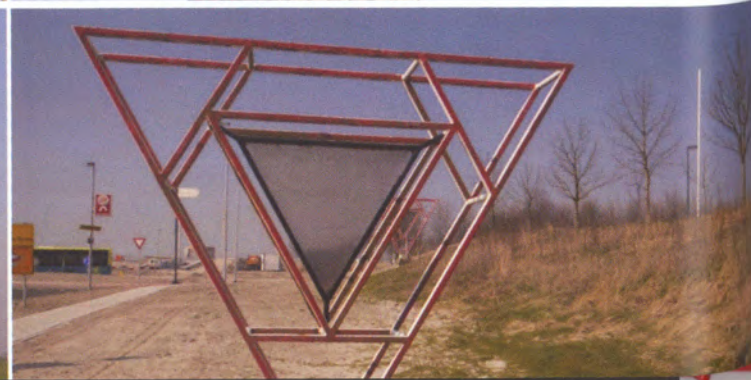
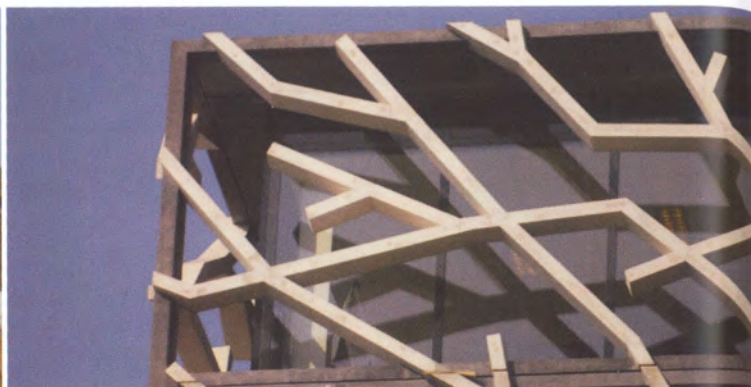
De betrekkelijk geringe ouderdom van het te beschermen erfgoed is geen beletsel omdat voor gemeentelijk beleid ter zake geen ouderdomsgrens bestaat. Bovendien sluit een dergelijk initiatief goed aan bij de landelijke trend om vroeg naoorlogs erfgoed uit de wederopbouwperiode te waarderen en te koesteren. Een enkel gebouw uit de selectie zal op termijn mogelijk zelfs in aanmerking komen voor een bescherming als rijksmonument, zoals het Gemaal Wortman dat is opgenomen in de preselectie van het wederopbouwonderzoek van de RACM. De gemeentelijke monumentenlijst die hier deel van uitmaakt is een momentopname. Na verloop van tijd en op basis van voortschrijdend inzicht zal de lijst worden aangevuld met nieuwe en jongere kandidaten.

De kandidaten voor een gemeentelijke monumentenstatus zijn:

6. Werkeiland
7. Gemaal Wortman
8. Houtribsluizen
9. Viskwekerwoningen
10. Rode Klif
11. Smedinghuis
12. NS-station Lelystad Centrum
13. Stadhuis
14. C.K.V. De Kubus

Aanbevelingen

Welstandsnota 2007

Welstandstoezicht is een instrument voor ruimtelijke kwaliteit. Welstand vervult in dat opzicht niet alleen een rol bij de ontwikkeling van nieuwe gebieden, maar kan ook een belangrijke rol vervullen in het zorgvuldig beheren van bestaande gebieden cq. gebouwen die cultuurhistorisch karakteristiek of waardevol zijn voor Lelystad. In de welstandsnota die momenteel in voorbereiding is, wordt met dit doel een categorie opgenomen van zeer beeldbepalende gebouwen en groepen van gebouwen, die ruimtelijk en architectonisch een eenheid vormen. Deze categorie valt onder het regime van de volledige of architectonische welstand. De lijst met gebieden en gebouwen die onder deze categorie vallen, komt gedeeltelijk overeen met de selectie van cultuurhistorisch waardevolle elementen in dit rapport. Vanuit cultuurhistorisch perspectief adviseren wij het werkeiland Lelystad-Haven en de Viskwekerwoningen aan de Karperweg aan de betreffende welstandscategorie toe te voegen. Daarnaast vallen ook jongere gebieden en gebouwen onder het volledige of architectonische welstandsregime.

Deze jongere gebieden en gebouwen (jonger dan twintig jaar) ontbreken in de voorliggende selectie van cultuurhistorisch waardevolle objecten en complexen. De reden hiervoor is dat deze door hun jonge leeftijd nog niet objectief zijn te waarderen. Daarvoor ontbreekt vooralsnog het benodigde referentiekader. Rijp en groen zijn lastig van elkaar te onderscheiden. **Door de lijst met gebouwen en gebieden voor de volledige of architectonische welstand dynamisch en actueel te houden, kan de gemeente haar zorg uit laten gaan naar het jongste cultureel erfgoed.**

Deze aanbeveling heeft betrekking op de eerder genoemde kandidaten voor een gemeentelijke monumentstatus (nummer 6-14).

Cultuurnota 2005-2008

De gemeente Lelystad heeft haar cultuurbeleid in 2004 vastgesteld in De Cultuurnota 2005-2008. Hierin staat te lezen dat 'Beeldende kunst heeft in onze gemeente een belangrijke functie bij het bevorderen van een aantrekkelijk leefklimaat. Reeds bij de ontwikkeling van Lelystad werd veel belang gehecht aan kunst in de openbare ruimte. Door de Rijksdienst IJsselmeerpolders werd met de 1%-regeling, waarbij 1 procent van de bouwkosten van rijksgebouwen werd gereserveerd voor beeldende kunst in de openbare ruimte, de basis gelegd voor een brede collectie die tot op de dag van vandaag overal in de stad is te zien. [...]

Beeldende kunst in de openbare ruimte zorgt niet alleen voor versterking van de visuele kwaliteit van een gebied. Het draagt ook bij aan de eigen identiteit van een omgeving.' Het rijke arsenaal aan kwalitatief hoogwaardige beeldende kunst in de openbare ruimte maakt kortom deel uit van het cultuurhistorische erfgoed in de gemeente Lelystad. Omdat zorgvuldig onderhoud en beheer van de kunstwerken in een systematisch onderhoudsprogramma is vastgelegd, adviseren wij geen extra maatregelen te nemen. **Van belang is wel om bij het herzien of nieuw opstellen van een wijkontwikkelingsplan of bestemmingsplan de cultuurhistorische en situationele waarden van de beeldende kunst in de openbare ruimte vast te leggen in een culturele paragraaf.**

De aanbeveling heeft betrekking op de beeldende kunst in de openbare ruimte.

Selectiecriteria Stedenbouw

Cultuurhistorische waarden

- belang van het gebied als bijzondere uitdrukking van (een) culturele, sociaal-economische en/of geestelijke ontwikkeling(en);
- belang van het gebied als bijzondere uitdrukking van (een) geografische, landschappelijke en/of bestuurlijke ontwikkeling(en);
- belang van het gebied als bijzondere uitdrukking van (een) technische, structurele en/of functionele ontwikkeling(en);
- belang van het gebied wegens innovatieve waarde of pionierskarakter;

Historisch-ruimtelijke of stedenbouwkundige waarden

- belang van het gebied voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en/of stedenbouw;
- belang van het gebied wegens de bijzondere samenhang van functies, schaal, verschijningsvorm van bebouwing, wegen, wateren, groenvoorziening en open ruimten, mede in relatie tot de regionale of lokale ontwikkelingsgeschiedenis;
- belang van het gebied wegens hoogwaardige ruimtelijke, esthetische en/of functionele kwaliteiten, op basis van een herkenbaar stedenbouwkundig concept;
- belang van het gebied wegens bijzondere verkaveling, inrichting van de openbare ruimte en/of specifieke functies;

Situationele waarden

- belang van het gebied wegens de bijzondere samenhang van historisch-ruimtelijke, structurele, esthetische en/of functionele kwaliteiten van bebouwde en onbebouwde ruimten in relatie tot hun stedelijke of landschappelijke omgeving;
- belang van het gebied wegens de hoogwaardige kwaliteit van de aanwezige bebouwing (monumenten) en hun groepering in relatie met groenvoorzieningen, wegen, wateren en/of terreingesteldheid;

Gaafheid / herkenbaarheid

- belang van het gebied wegens de herkenbaarheid of gaafheid van de (oorspronkelijke) historisch-ruimtelijke structuur, bebouwing en functionele opzet als geheel;
- belang van het gebied wegens de architectonische gaafheid van de (oorspronkelijke) bebouwing;
- belang van het gebied wegens de structurele en/of visuele gaafheid van de stedelijke of landschappelijke omgeving;

Zeldzaamheid

- belang van het gebied wegens de unieke verschijningsvorm vanuit historisch-ruimtelijk, stedenbouwkundig, functioneel en/of landschappelijk oogpunt;
- uitzonderlijk belang van het gebied wegens één of meer van de hiervoor genoemde kwaliteiten.

Selectiecriteria Bouwkunst

Cultuurhistorische waarden

- belang van het object/complex als bijzondere uitdrukking van (een) culturele, sociaal-economische en/of geestelijke ontwikkeling(en);
- belang van het object/complex als bijzondere uitdrukking van (een) geografische, landschappelijke en/of bestuurlijke ontwikkeling;
- belang van het object/complex als bijzondere uitdrukking van (een) technische en/of typologische ontwikkeling(en);
- belang van het object/complex wegens innovatieve waarde of pionierskarakter;

Architectuurhistorische waarden

- bijzonder belang van het object/complex voor de geschiedenis van de architectuur en/of bouwtechniek;
- bijzonder belang van het object/complex voor het oeuvre van een bouwmeester of architect;
- belang van het object/complex wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp;
- belang van het object/complex wegens het bijzondere materiaalgebruik en/of de ornamentiek;
- belang van het object/complex wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur en interieur(onderdelen);

Ensemblewaarden

- betekenis van het object/complex als essentieel onderdeel van een groter geheel, dat cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van (inter)nationaal belang is;
- bijzondere betekenis van het object/complex wegens de situering, verbonden met de ontwikkeling/uitbreiding van een streek, stad, dorp of wijk;
- bijzondere betekenis van het complex wegens de wijze van verkaveling, inrichting, voorzieningen;
- bijzondere betekenis van het object/complex voor het aanzien van een streek, stad, dorp of wijk;
- belang van het object/complex wegens de hoogwaardige kwaliteit van de bebouwing en de historisch-ruimtelijke relatie met groenvoorzieningen, wegen, wateren en/of bodemgesteldheid;

Gaafheid / herkenbaarheid

- belang van het object/complex wegens de architectonische gaafheid van ex- en/of interieur;
- belang van het complex wegens de hoogwaardige architectonische kwaliteit van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, tuinaanleg e.d.);
- belang van het object/complex in relatie tot de structurele en/of visuele gaafheid van de stedelijke, dorpse of landschappelijke omgeving;

Zeldzaamheid

- belang van het object/complex wegens architectuurhistorische, bouwtechnische, typologische en functionele zeldzaamheid;
- uitzonderlijk belang van het object/complex wegens één of meer van de hiervoor genoemde kwaliteiten.

De criteria zijn overgenomen uit: Handleiding. Selectie en registratie jongere stedenbouw en bouwkunst, Rijksdienst voor de Monumentenzorg, oktober 1991.

Bronnen

publicaties

- Berkelbach, C., *De rode draad door Flevoland, een halve eeuw stedenbouw*, Rijkswaterstaat, 1999
- Brouwer, P., *Van stad naar stedelijkheid, Planning en planconceptie van Lelystad en Almere 1958-1974*, Rotterdam 1997
- Gemeente Lelystad, *Structuurplan 2015, Met een doorkijk naar 2030*, Lelystad 2005
- Groenendijk, P. en P. Vollaard, *Gids voor moderne architectuur in Nederland*, Rotterdam 2000
- Hillen, M., 'Plafond als leidend thema. Kantoor Rijkswaterstaat in Lelystad door Rijksgebouwendienst', *De Architect*, december 2006
- Ibelings, H., *Nederlandse Stedenbouw van de 20ste eeuw*, Rotterdam 1999
- Jong, F. de (ed.), *Stedebouw in Nederland: 50 jaar Bond van Nederlandse Stedebouwkundigen*, Zutphen 1985
- KAW architecten en adviseurs, *Erfgoed Van Eesteren, Cultuurhistorie in de Zuiderzee- en Atolwijk*, Rotterdam 2006
- Mulder, S. en J. Schilt, *Jonge architecten in de wederopbouw 1940-1960*, Bussum 1993
- Polderman, R., *Gemalen, Categorieaal Onderzoek Wederopbouw 1940-1965*, Zeist 2006 (RACM)
- Saal, P. en F. Spangenberg, *Kijk op Stations*, Amsterdam / Brussel 1983
- Stichting Architectuurwerkgroep Lelystad, *Architectuurkaart Lelystad*, 1992
- Strijker, P., *Inventarisatie Cultuurhistorische elementen in Lelystad*, z.j.

internet

- <http://www.flevolandbovenwater.nl>
- www.rijkswaterstaat.nl
- <http://nl.wikipedia.org>
- <http://www.zuiderzeeland.nl>

Colofon

Vervaardigd in opdracht van de gemeente Lelystad.

Amersfoort/Nijmegen, 10 oktober 2007.

Tekst:

Leon van Meijel
Van Meijel adviseurs in cultuurhistorie
Mr. Franckenstraat 70
6522 AG Nijmegen
024 - 3243261
vanmeijel@adviseursincultuurhistorie.nl
www.adviseursincultuurhistorie.nl

Tekst en foto's:

Pauline Opmeer
Opmeer Reportages
De Slufter 3
3823 TX Amersfoort
033 - 4559305
info@opmeerreportages.nl
www.opmeerreportages.nl

